

CHE VII.	Organické látky a uhľovodíky
CHE VII. 2	Surovinové zdroje uhľovodíkov

Suroviny organickej chémie

A. fosílné	B. recentné
premenou tel v minulosti	premenou tel v súčasnosti
Neobnoviteľné vyčerpateľné zdroje energie	Obnoviteľné nevyčerpateľné
<i>Uhlie, ropa, zemný plyn</i>	<i>drevo, celulóza, škrob, sacharóza, latex, kaučuk, etanol, hadí jed, guano, sršť, perie... alternatívne recentné- vietor, Slnko, voda, Zem, biomasa, biopalivá, bioplyn</i>
Surovinové zdroje uhľovodíkov	

A. fosílné suroviny

- vznikli rozkladom tel organizmov vplyvom veľkého tlaku, pôsobením baktérii, bez prístupu kyslíka pred miliónmi rokov

1.Uhlie

Zloženie- zložené z látok s vysokou Mr (C, H, N, S, anorganické soli)

Vznik- zuhoľnatením odumretých rastlín (*prasličiek a papradí bez prístupu kyslíka*)

Ťažba- povrchové a hlbinné bane

Spracovanie- splyňovaním

Typy uhlia

A. čierne	B. hnedé
Staršie (v Prvohorách)	Mladšie (v Treťohorách)
Vyšší obsah uhlíka 95%	Obsah uhlíka 70%
Kvalitnejšie a výhrevnejšie	Menej kvalitné a výhrevné

Využitie

- Palivo a surovina pre chemický priemysel (*príprava iných zlúčenín karbonizáciou*)

Karbonizácia uhlia

- Skvapalňovanie uhlia** v koksárňach a plynárňach
- tepelný rozklad bez prístupu kyslíka (*nad 1000°C*)
  - koks**- palivo/ redukčné činidlo pri priemyselných výrobách- Fe, CaC₂
  - čiernouhoľný decht**- zdroj iných zlúčenín (*arény*)
  - vykurovacie plyny: karbonizačný plyn**- (v minulosti na vykurovanie ako palivo svietiplyn(*bol jedovatý*), **generátorový plyn, vodný plyn**

2.Ropa

Zloženie: zmes uhľovodíkov (prevažne *alkány, cykloalkány, arény*)

Vlastnosti: zapáchajúca hnedočierna olejovitá kvapalina, menšia hustota ako voda, horľavá

Vznik: rozkladom rastlinných a živočíšnych tel (*hlavne morský planktón*)

Náleziská- Perzský záliv, Rusko, Kanada, Nórsko, Čína, Venezuela, USA

Petrochémia- komplex činností pre ktoré je ropa surovinou (*ťažba, doprava, uskladnenie, spracovanie, výroba produktov*)

Ťažba- samotokom alebo čerpadlami vo vrtoch, vrtných plošinách

Doprava- ropovodmi, tankermi

Spracovanie ropy a jej produktov- frakčnou destiláciou v destilačných kolónach, úprava benzínu reformovaním a katalytickým krakovaním

1. Frakčná destilácia

- oddelenie jednotlivé produktov (frakcií) z ropy na základe odlišnej teploty varu
- v destilačnej kolóne

Frakcie ropy	Využitie produktov
1.uhľovodíkové plyny (propán, bután)	palivá, vykurovanie
2.benzínová	Palivo(<i>benzín</i>), rozpúšťadlo (<i>petroléter</i>)
3.petrolejová	Kerozín- letecký benzín, petrolej- svietenie, rozpúšťadlo, vykurovanie, krakovaním výroba benzínu
4.motorová nafta (plynový olej)	nafta, mazacie oleje, vykurovanie, krakovaním výroba benzínu
5.ťažké oleje	Mazut (vykurovací a mazací olej), asfalt(zvyšok po destilácii mazutu) na úpravu ciest, parafín(<i>sviečky, leštidlá, vazelína, krémy na obuv</i>)

Benzín

- zmes uhľovodíkov
- palivo do spaľovacích motorov, rozpúšťadlo
- surový benzín nekvalitný (*úprava reformovaním*)

Detonácia motora- spaľovanie paliva v nevhodnom momente, spôsobuje klepanie motora

Oktanové číslo

- miera kvality benzínu, odolnosť voči detonácii
- bezrozmerné číslo 1-100
- vyjadruje pomer izooktánu (100)- nespôsobuje detonáciu a n-heptánu (0) -silnú detonáciu ... (*95% palivo= 95 % izooktánu a 5% heptánu*)
- čím vyššie tým kvalitnejší (*surový 55, max 100, bežne sa používa 90-98*)

2.Katalytické krakovanie

- **příprava benzínu** z petroleja alebo nafty
- štiepenie uhľovodíkov s dlhším reťazcom za vzniku uhľovodíkov s kratším reťazcom
- za prítomnosti kyslíka, vysokej teploty a katalyzátora Al, Si,

3. Reformovanie

- **úprava kvality benzínu zvyšovaním oktánového čísla**

- premena nerozvetvených alebo málo rozvetvených alkánov na rozvetvené, acyklických uhľovodíkov na cyklické alebo vznik arénov
- Za prítomnosti katalyzátora a vodíka

Pridávanie antidetonačných prísad- zníženie klepania motora

3. Zemný plyn

Zloženie- zmes plynov (90% objemu tvorí metán, propán, bután, H_2S , He, CO_2 , N_2)

Vznik- uvoľňuje sa pri vzniku ropy a uhlia, alebo samostatne

Spôsob získavania- vrty

Doprava- plynovodmi

Najväčšie náleziská- Rusko, Blízky východ, Sev. Amerika (spracovanie v SR- Duslo Šaľa)

Vlastnosti- bezfarebný, bez zápachu (odorizuje sa), zmes so vzduchom výbušná- pozor na únik (hrozí nebezpečenstvo výbuchu a udusení), pri spaľovaní menej vedľajších produktov

Odorizácia

Podstata: pridávanie zapáchajúcich látok (*tiolov, sulfidov*) do zemného plynu

Význam: upozornenie na únik, prevencia pred výbuchom, požiarom, otrave, uduseniu

Využitie

- palivo a vykurovanie
- syntézny plyn- zmes H_2 a CO - výroba metanolu
- výroba látok- sadze (*polygrafia a guma*), acetylén, KCN, SCN, plasty

Znečistenie životného prostredia

- spaľovaním fosílnych palív - skleníkový efekt, globálne otepľovanie
- spaľovanie nekvalitných palív (uhlie)- oxidy síry a dusíka do ovzdušia- kyslé dažde
- ropné havárie- ekologické katastrofy
- tvorba plastov

Riešenie

- Odsírovacie zariadenia
- Ekologické formy dopravy
- Recyklácia plastov
- Použitie obnoviteľných zdrojov energie (*veterná, slnečná, vodná....*)

B.Recentné suroviny

Výhody použitia

- Obnoviteľnosť
- Nižšie emisie (20-40%, menej CO, uhľovodíkov)
- Zníženie hlučnosti (*solárne panely pri diaľniciach, strechách budov*).....